

Három hódoltsági levél a Római Inkvizíció levéltárából

Bevezetés

A Római Inkvizíció (*Sacra Congregatio Romanae et Universalis Inquisitionis seu Congregatio Sancti Officii*) levéltára egyike volt a legtitokzatosabb, és ennek következtében legtöbb történetírói aspiráció tárgyául szolgáló gyűjteményeknek, mígnem 1998 januárjában megnyitotta kapuit a tudományos kutatás számára. A szenzáció elültével egyértelművé vált, hogy a katasztrófális anyagpusztulás miatt számos „titokra” már sohasem derül fény. Másrészt azonban több, eddig alig ismert témakörre, mindenekelőtt magának az intézménynek a működésére és az egyes nemzeti egyházakkal való kapcsolatára vonatkozóan sok fontos dokumentumot őrzött meg az archívum. A magyar történetírás számára az egyik „szenzáció”, hogy a jezsuita rend központi levéltára és a Propaganda Kongregáció archívuma mellé az inkvizíció iratanyaga is felsorakozott mint a hódoltság kori történelem római forrásainak egyik fontos és eddig ismeretlen lelőhelye. Bár az előbbi két gyűjteménynél nagyságrendekkel szerényebb mennyiségű anyagot őrzött meg a török uralom alatti területekről, ugyanakkor – éppen korábbi teljes ismeretlenségénél fogva – ezek a levelek mégis fontos kiegészítésül szolgálnak a két fenti levéltár anyagához.¹

Az inkvizíció és a hódolt Magyarország közötti kapcsolat magyarázata viszonylag kézenfekvő, bár a levéltár megnyitása előtt erről semmit sem tudtunk. Ez az intézmény felügyelte a világmissziók munkáját a Propaganda Kongregáció megalapítása (1622) előtti évtizedekben, így a hódoltsági misszionáriusok felett is viszonylag szoros joghatósági felügyeletet gyakorolt. Ennek számos nyomát találtam a Szent Hivatal gyűléseinek jegyzőkönyveiben, amelyek rendszeresen utalnak a hódolt Magyarországról az inkvizícióhoz érkezett levelekre és beszámolókra is. Ezek közül azonban sajnálatos módon csak kevés maradt ránk: Don Vincenzo di Augustino budai káplán jelentése 1599-ből, a horvát Biblia-fordítással kapcsolatos dokumentáció és az itt közölt három levél.

Az első belgrádi székhelyű missziópüspök, Petar Katić, illetve a belgrádi jezsuita misszionárius, Marin de Bonis működését a hódoltsági missziókról írott munkámban részletesen ismertettem, ott a most közreadott három levelet is felhasználtam.² Kiadásukat azért tartom mégis fontosnak, mert ezek a dokumentumok szervesen egészítik ki a már napvilágot látott hódoltsági jezsuita levelezést, illetve a Propaganda Kongregáció levéltárának magyar vonatkozású missziós jelentéseit és leveleit, amelyek az elmúlt évtizedben láttak napvilágot.³ Az inkvizíciós dokumentumok nemcsak a korábbi forráskiadványokban tárgyalt problémakörök (baranyai, bácskai és temesközi missziók, naptár- és belgrádi kápolna-vita, szentségi fegyelem, térítések) továbbgondolásához segítenek hozzá, hanem a hó-

¹ A levéltárról és a magyar(–horvát) kutatás lehetőségeiről ld. MOLNÁR, 2002b 24–37.; MOLNÁR, 2003b 191–220.; MOLNÁR, 2004.

² MOLNÁR, 2002a; MOLNÁR, 2003b

³ BALÁZS–FRICSY–LUKÁCS–MONOK, 1990.; TÓTH, 1994.; TÓTH, 2002.

doltság történetének új aspektusát, az inkvizíció és a missziók kapcsolatát is megvilágítják.

1.

Petar Katić prizreni püspök levele ismeretlenek

Belgrád, 1619. június 9.

(Archivio storico della Congregazione per la Dottrina della Fede o del Sant'Uffizio, Stanza Storica vol. III-a, fol. 1357r-v, 1364r-v, Autográf)

Magyarországról és a Drávamellékről Belgrádba jött szentelni, ahol arról értesült, hogy a bosnyák ferencesek panaszkodtak rá: el akarta venni a kápolnájukat. Ő erre sobasem gondolt, csupán működni szeretett volna a templomban, bullája értelmében ugyanis Belgrád a székhelye. Erre még akkor is joga lenne, ha az kolostori templom lenne, de a ferencesek csak elmozdítható káplánok, a kápolna a kereskedőké. Most talán megnyugodtak, de a jezsuiták jövetelét nem akarják. Az eretnekektől visszavett két templomot a Drávamelléken, amelyet nyolcvan éve birtokoltak. Háromszáz prédikátoruk jött össze, fejenként két scudót gyűjtöttek, és a pénzzel ide jöttek a pasához, hogy visszaszerezzeik templomaikat, panaszkodva, hogy a levélró veréssel térítette őket. A pénzzel sok törököt megnyertek, de a pasa, aki Budára menet akar az ügyvel foglalkozni, a katolikusok pártján áll, mert a hely kádija is a javukra ítélt. A pasának adott ajándékok is segítenek, mivel ez a törököknél az akarat érvényesítésének legghatásosabb módja. Eddig 130 scudót kölcsönöztek a kereskedőktől pénzben, posztóban és selyemben a templomok visszaszerezésére. Ha mód lenne rá, valamennyi templomot visszafoglalnák az eretnekektől és katolizálnák őket. A pasa rendeletet adott ki, hogy súlyos büntetés terhe alatt az eretnekeknek is bójtölniük kell, a törökök pedig gyűlölik őket, mert tagadják a szentek közbenjárását. Eddig hétezer személyt bémált, nagyrészt nyolcvan, kilencven és százéveseket. Sok felnőtt keresztkedik meg „sub conditione”, mert a szakadár papok és eretnek prédikátorok érvénytelenül keresztkenek: néhányan borral, pálinkával és vajjal, néhányan először a szavakat mondják, és utána öntik a vizet vagy fordítva. A keresztkények nagyon örülnek a lelki segítségnek. Ma indul a Drávamellékre megszilárdítani az említett templomokat, majd megy Szerbiába.

Illustrissimo et Reverendissimo Signore.

Venuto l'altro giorno da Ongaria et Podravye⁴ a Belgrado per tenere l'ordinatione, trovai lettere nelle quali mi avisarano, che li frati di Bosna s'erano lamentati, ch'io li habbi voluto pigliare la capella, per tanto dico a Vostra Signoria Illustrissima con ogni debita humiltà, che tal pensiero non ho habbuto mai, solo ho preteso di far in essa le mie funtioni, il che non mi potevano negare stante la clausula delle mie bolle, che mi dà che possi ressedere a Belgrado, e liberamente fare le mie funtioni, oltre che ciò posso fare in virtù del mio breve et dell'altre constitutioni, ancorché fusse stata claustrale, il che non è, ma solo sono in essa detti padri operarii ammovibili a ceno de mercanti, de quali è la capella et fundatione et dotatione. Hora pare che si sono acquietati, se bene non vogliono, che in detta capella venghino i padri gesuiti, ma doppo i travagli loro è sopravvenuta la pugna con li heretici, a quali havendo noi pigliato doi chiese nel detto Podravye, che è regno de Sclavonia tra Drava e Sava, fiumi con tutte le ville et popoli adiacenti, doppo essere stati in mano loro da ottanta anni, ci sono radunati da trecento loro

⁴ Podravije, Drávamellék

predicanti et fatta la contributione a doi scudi per ciaschedun, loro sono venuti qui dal bassa a oppugnarci et recuperare le chiese perse con darci la querella, che l'habbiamo [fol. 1357v] voluto sforzare ad azzettare la nostra religione a forza delle bastonate, et se bene hanno tirato molti Turchi a favor loro con dennari, con tutto ciò si spera, che non haverano l'intento loro, perché bassa l'inteso vuol vedere questa causa, quando sarà per viaggio a Buda, il quale inclina assai a favor nostro per esser stata data già la sententia dal cadi del luoco, dove sono le chiese, che l'ha adjudicato a noi, se bene anco aggiutano assai li presenti, che sono stati dati al bassa, perché questo è potentissimo mezzo a ottenere dalli Turchi quello che l'huomo vuole. Et già per la detta recuperatione si sono spesi da 130 scudi, imprestati per tal effetto dalli marcanti in contanti, panni e sete, et se fusse modo, si recuperariano tutte le chiese, che tengono occupate li heretici et in breve li popoli prevertiti si ridurrebbero alla religione catholica. Il che tornarebbe in gran utile alla Republica Christiana.

È uscito un ordine dal bassa, che tutti heretici dobbiamo degiunare sotto le gravi pene, et sono in odio a tutti Turchi, perché negano la intercessione de santi et altre buone opere. Fino hora si sono chrismate sette mille persone, la maggior parte vecche de ottanta, novanta e cento e più anni. Et molti adulti si battezano sub conditione, attesoche ho trovato, che li preti sismatici et predicanti heretici amministrano questo sacramento invalidamente, perché alcuni di loro battezano con vino, aqua de vita et buttiro, et alcuni proferiscono prima le parole della forma, et poi buttano l'acqua, ovvero per [fol. 1364r] il contrario, talche per levar ogni dubbio si fa come dissi sub conditione. Restano molto consolati questi christiani dell'aiuti spirituali, et pregano Iddio per la conservatione di Nostro Signore et per l'altri benefatori, che hanno habbuto cura a provvedere alli loro bisogni spirituali. Conche facendo fine li auguro dal Signore essaltatione et ogni compita felicità.

Di Belgrado li 6. Giugno 1619.

Hoggi parto alla volta di Podravye per stabilire le dette chiese et poi andarò alla volta di Servia.

Di vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima
humillimo et devotissimo servitore
Pietro vescovo di Prisrina⁵

[*Más kézzel:*] Che hanno tirato di mano d'heretici le chiese ponendosi da essi per spacio d'80 anni. E che l'heretici si sono uniti e ricorsi dal bassa per oppugnare i catholici, e ricuperare le chiese. E che l'istesso bassa vole vedere la lettera, e ne sperano bon successo.

[*fol. 1364v Külzet, más kézzel:*] Belgrado. Monsignor vescovo di Prisrina. Delli 6 di giugno 1619. Germania. Da conto dello stato della fede catholica in quelle parti. Die 8 augusti 1619. Relata coram Sanctissimo, qui ordinavit ipsum commendari.

⁵ Prizren (Szerbia)

2.

Petar Katić prizreni püspök levele ismeretlenek

Belgrád, 1619. december 20.

*(Archivio storico della Congregazione per la Dottrina della Fede o del Sant'Uffizio,
Stanza Storica vol. TT1-a, fol. 1358r, 1363v, Autográf)*

Szerbiából visszatérve Pécsre ment a kanizsai pasához, akinek egy Konstantinápolyból érkezett parancsot mutatott be a drávamelléki templomok visszafoglalására. A pasa ennek hatására megparancsolta, hogy visszavebetik a templomokat és elűzhetik az eretnekeket, amit ünnepek után meg is tesznek. Ügyintézőjétől tudja, hogy nem jut hozzá a járadékához, mert az archipresbiter az egész összeget lefoglalta, pedig ő fizetett mind a szemináriumnak, mind pedig Marcantonio Furlanónak. Kéri a címzettet: intézkedjen, hogy az archipresbiter időben fizesse ki a járadékát, amelyre bódoltsági munkájához, az állandó utazások és a szakadárók és eretnekek elleni védelem miatt van szüksége.

Illustrissimo et Reverendissimo Signore.

Doppo il ritorno mio da Servia sono stato in Cinquechiese⁶ dal bassa di Canisa a presentarli un novo emre⁷ venutomi da Constantinopoli per la total recuperatione delle chiese di Podravie, quale doppio haverlo letto et visto le altre scritture, ha fatto ordine che possiamo pigliare le dette chiese et cacciare via li heretici, il che si metterà in esecuzione fatte le feste.

Tengo aviso dal mio procuratore, che non può scodere le pensioni, perché Gomez cerca la sopravivenza, et l'arciprete sotto diversi pretesti va intratenendola, et che ultimamente s'ha fatto sequestrarla dal seminario di Maglano,⁸ et dalli heredi di Don Marcantonio Furlano, de quel nissuno ha raggione, perché io ho pagato il seminario sempre mai, e ancorché non fusse pagato per l'anno 1617, come mi vien scritto, non era raggione sequestrarme tutta la pensione per 22 giulii. Marcantonio Furlano parimente è stato pagato per tutto il tempo, che ha servito alla cura mia, mentre io fui altre volte in servitio di queste anime a raggione di quatro scudi al mese conforme al patto et uso di Sabina, come sa molto bene il curato di San Salvator in Transtevere al ponte rotto, quale l'ha pagato insieme col mio nepote. Supplico dunque humilmente Vostra Signoria, vogli per sua solita charità provedere, che detto arciprete dessista dalle cavilationi et mi paghi al tempo debito le mie pensioni, acciò possa adoperarmi nel servitio di queste anime per occasioni de quale mi bisogna essere in continui viaggi, et spendere per defenderle et contra sismatici et contra li heretici per cavare quel frutto che si desidera.

Con che augurandoli dal Signore ogni compita felicità et essaltatione, li facio humilissimo inchino.

Di Belgrado li 30 dicembre 1619.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima

Humillimo et devotissimo servitore

Pietro vescovo di Prisrina

⁶ Pécs

⁷ emr (tör.) = parancs

⁸ Magliano (Olaszország)

[fol. 1363v *Külzet, különböző egykorú kezekkel.*] Hungaria. Belgrado. Del vescovo di Pistrina. Delli 30 di dicembre. Adi 22 di febbraio 1620. Da avviso di un emre ottenuto in Constantinopoli per la recuperatione di Cinquechiese e cacciarne gl'heretici, come si farà. Supplica si operi, che l'arciprete gli paghi la pensione e desista dalle cavillationi. 27 februarii 1620: relata coram Sanctissimo.

3.

Marin de Bonis SJ beszámolója ismeretlenhez a hódoltsági misszióban végzett munkájáról és nehézségeiről

Belgrád, 1621. június 30.

(*Archivio storico della Congregazione per la Dottrina della Fede o del Sant'Uffizio, Stanza Storica Q3-b* [Oldalszámolás nélküli kötet], Autográf)

Hét hónapja folyamatosan úton van, ezért nem írt. Karassevó környékén és a Bácskában működött, a téli utazás eléggé kellemetlen és a rablók miatt veszélyes volt. Karassevó tartományában nincs katolikus pap, kilencvenhét személyt keresztelt, közöttük mintegy negyven felnőttest. Minden korosztályú és állapotú ember tért át katolikus hitre, közöttük egy makacs eretnek asszony. A férje súlyos beteg lett, de katolizált és megkeresztelkedett, ezután meggyógyult, és hálából a gyermekeit is megkereszteltette. A feleségét viszont a levélíró nem tudta rábeszélni a keresztiségre, ezért Belgrádba indulása előtt megjósolta neki, hogy Isten meg fogja büntetni hitetlensége miatt. Amikor visszatért idén januárban, rögtön meg akart keresztelkedni. A férjétől az okát is tudja ennek: Bonis távozása után lázbeteg lett, két hónapot töltött ágyban, és a férjét akarta a jezsuita után küldeni. Bonis tanította és megkeresztelte a kisbabájával együtt. Másnap gyónt és áldozott, és a többi új kereszténnyel együtt az ősegyház jóságában és egyszerűségében élnek. A Bácskában a nagybőjtben kihirdette a teljes búcsút, sok idős ember gyónt, akik korábban sohasem gyóntak, visszajeléseket szüntettek meg és rossz szokásaikat változtatták meg. Egy református katolizált, gyónt és áldozott, egy megszállott nóból az oltárszentséggel kiűzték az ördögöt. Paolo Torelli apát (akit a címzett már jól ismer) négy olyan párt esketett pénzért, akiknek első házastársaik még élnek, Bonis nem tudta meggyőzni őket, hogy a második házasság érvénytelen. Az apát emellett kevésbé épületes módon citerázik, és illetlen dalokat énekel. A háborús viszonyok miatt nem tudott eljárni a könyvek ügyében, amit a címzett bízott rá, mibelyt alkalom lesz rá, intézkedi fog. Kéri a címzettet: szerezzen felmentést a katolikusok számára az új naptár használata alól, különben mind szakadárook és eretnekek lesznek; búcsúkat kér azok számára, akik minden vasárnap és az új naptár szerinti ünnepeken részt vesznek a misén; teljes búcsút a misszionáriusok és kísérőik számára, akik az úton életveszélyben vannak. Kér a címzettől néhány száz rózsafüzért, mert amit hozott 25 scudóért, mind elfogyott. [Alessandro] Orsini bíborost is üdvözlö.

1621.

Illustrissimo et Reverendissimo Signor in Christo Colendissimo.

Pax Christi.

Non si maravigli la Signoria Vostra Illustrissima che sia passato tanto tempo che non le habbi scritto, il mio esser stato per più di sette mesi in continui viaggi per questi contorni n'è stata la causa. Ho visitato e consolato in questo tempo li

christiani di dua provincie Carascevo⁹ e Backa, in se molto grande, et assai ben lontane una dall'altra. Li viaggi che se bene son stati difficili nel cuor dell'inverno, assai incomodi al senso, et pericolosi per causa de ladri et assassini. Nulla dimeno la carità di aiutar le anime in estremi bisogni spirituali non deve far conto delle incomodità e patimenti, né stimar i pericoli della vita temporale per gloria del Signore.

Nela provincia di Carascevo (come altre volte ho scritto alla Signoria Vostra Illustrissima) non vi essendo altro sacerdote cattolico in questa volta ho battezzato da novanta sette persone, de quali sono stati circa quaranta adulti, che si sono convertiti alla nostra santa fede d'ogni età, giovani e vecchi, mariti e mogli. Lodata sia l'infinita bontà del grand'Iddio, che muove li cuori delli huomini alla cognition della vera fede. Tra le altre si convertì una donna per il passato ostinatissima nella sua maledetta setta et infideltà, il marito della quale l'anno passato essendo gravissimamente amalato, persuaso si risolse abbracciar la fede cattolica romana e battezzarsi come fece, egli cominciò a migliorar et tornando io di là a otto giorni in circa, mi si fece incontro tutto sano e gagliardo, come se mai avesse hauto mal alcuno con maraviglia universale de tutti, spargeva lagrime d'allegrezza, non si satiava abbracciarmi e bacciar i piedi ringratiando la Divina Maestà della gratia fattali, poi mi menò dua de suoi puttini che li battezzassi. Mi adoperai con tutti i modi possibili persuader anche alla detta donna, sua moglie che si battezzasse, non fu possibile vincer la sua durezza, finalmente quando dovevo già tornar a Belgradi, le dissi che Dio l'haverebbe castigata per la sua grand'ostinatione, poichè cognoscendo la vera fede in confirmatione della quale Iddio ha voluto dar la sanità al suo marito, non voleva accettarla, et saria venuto tempo, quando mi haveria desiderato, e non mi potria havere. Quando tornai quest'inverno nel mese di giennaro, mandò subito diverse persone a pregarmi che la volessi battezzare, dimandai dal suo marito la causa di tal sua resolutione, poichè di prima a tante persuasioni non volse mai acconsentire et hora mi pregava. Rispose il detto marito: a lei è avvenuto tutto che gli havete detto, perchè non molti giorni doppo la vostra partenza li saltò una buona febre adosso e le stata più di dua mesi in letto, e ricordandosi delle vostre parole mi pregava che vi andassi cercar per tutte le parti acciò la veniste a battezzare. Io resi gratie a Dio benedetto per la gloria che risultava alla Sua Divina Maestà che si conosca, vi è più la verità della fede cattolica, la catechizai e battezzai con un suo figliolino di latte. Il giorno seguente si confessò e comunicò con molti altri tutti con gran pietà e divotione, et hora persevera con tutti quei christiani novelli, li quali vivono con tanta bontà di vita e semplicità, che al sicuro direbbe Vostra Signoria Illustrissima esser quelli della primitiva chiesa. Benedetto, lodato e ringratiato sia Giesù Christo Redentore delle anime nostre.

Nella Backa questa quaresima prossima passata promulgai l'indulgenza plenaria, che portai da costà, si fece con tal occasione incredibil profitto in quelle anime, molti huomini di grand'età si confessorno, che mai prima si erano confessati, si levorno molti abusi e molti hanno mutato diversi costumi perversi che havevano, non posso dir li particolari per non attediar la Signoria Vostra Illustrissima con la troppa lunghezza. Un heretico calvinista abiurò e fece

⁹ Karassevó (Krassóvár, Caraşova, Ro)

professione della fede cattolica romana, si confessò et comunicò. Una donna ispirata non potendo liberarsi con molti esorcismi mettendoli il Sacratissimo Sacramento sopra la testa, restò libera. Tutti quei popoli sono stati incredibilmente edificati e sodisfati a gloria del Signore Iddio, la Signoria Vostra Illustrissima è stata fatta partecipe di tutte orationi et buone opere loro per li aiuti et favori che usa a questa missione. Certo che Dio la remeritarà assai,¹ come spero e credo. Una cosa di gravissimo scandalo è occorsa in quella provincia, che per scrupolo mi convien dirli, et è che l'abbate Paulo Torelli raguseo assai ben noto a Vostra Signoria Illustrissima ha congiunto in matrimonio per danari quattro persone, cioè quattro maschi e quattro femine, che o li mariti hanno cacciato le prime mogli, o quelle fugitesi dalli proprii mariti, ne mai ho potuto persuader che questo secondo matrimonio è invalido essendo vivi li primi mariti o le prime mogli. Allegandomi loro che Don Paulo abbate¹⁰ li haveva detto che ciò si poteva fare e de facto li haveva dato la beneditione essendosi prima convenuto del prezzo. Dio li perdoni. Ha dato certo puoca edificatione col sonar la chitarra e cantar canzzoni puoco honeste et diversi altri suoi modi di proceder. Dio faccia che muti li suoi costumi etc.

La Signoria Vostra Illustrissima sa benissimo li tumulti delle guerre che hora regnano in questi paesi, onde non si è potuto far niente per conto di quei libri. S'assicuri la Signoria Vostra Illustrissima, che io tengo a mente il negotio, e mi duole insino al cuore non poterli dar quella sodisfatione, che pur tanto desidero. Terrò a mente, se mai mi si offerirà qualche occasione, certo non la perderò.

Voglio pregar la Signoria Vostra Illustrissima impetrar facultà dalla Santità di Nostro Signore, che quelli che essendo della nostra fede per diverse ragioni e rispetti non vogliono accettar il calendario nuovo, ma osservano le feste del calendario vecchio, possano senza peccato ciò fare, e dispensarli acciò senza scrupolo li possiamo amministrar i santissimi sacramenti, perché se ciò non si farà, deventaranno tutti scismatici et heretici, come puoco gli manca. Così anche conceder qualche indulgenza a quelli che si trovaranno presenti alla messa et alle prediche tutte le domeniche e le feste del calendario nuovo tra l'anno, e nelle feste più solenni, confessandosi e comunicandosi, possano guarar l'indulgenza plenaria e liberar un anima dal purgatorio, con queste cose si alletariano molto questi poveri popoli alla divotione et alle cose sacre, et certo ne risultaria gran beneficio per le anime e gloria a Dio Creatore. Di più ancora indulgenza plenaria a noi et a quelli che vengono accompagnarci, quando andiamo per le ville a visitar li christiani, predicare et amministrar i santissimi sacramenti, e passiamo per luochi pericolosi di perder la vita. Molte volte, quando bisogna, non si va per non haver con chi, e soli se andassimo, non tornaessimo più a casa. Dove si corre pericolo della vita per servitio di Dio, mi pare che si possa conceder indulgenza plenaria.

In oltre humilmente prego la Signoria Vostra Illustrissima a far una grande opera pia mandarmi qualche centenaro di corone di diversa sorte, a molti si insegna far oratione e non hanno la corona per dirla che mi vien compassione. Portai meco più di 25 scudi di corone e non vi è più restata nessuna. Mi perdoni la Signoria Vostra Illustrissima dargli tanto fastidio e tanto spesso, la sua

¹ A szó kétszer szerepel

¹⁰ Paolo Torelli raguzai pap, bácsi apát

grandissima carità mi fa tanto ardito, per l'amor di Dio mi perdoni se griglio troppa sicurtà. Giesù Christo la rimeritarà come quotidianamente lo prego, che anche li conceda lunga vita et ogni maggior prosperità con^{II} l'eterna gloria. Per fine fo humilissima reverenza alla Signoria Vostra Illustrissima e li bacio divotamente le mani, insieme anche all'Illustrissimo Signor Cardinal Orsini.¹¹

Di Belgradi 30 di Giugno 1621.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima

divotissimo et obligatissimo figlio et servo
Marino de Bonis della Compagnia di Giesù

[Külzet, különböző egykorú kezekkel.] Belgrado. P. Marino de Bonis della Compagnia del Giesù. Delli 30. di giugno 1621. Avvisa quello ha fatto in quelle parti per servitio della christianità. Indulgentia missionum. Habeatur informatio extraordinaria de contentis in his litteris.

^{II} Előtte áthúzva: *alla*

¹¹ Alessandro Orsini bíboros

Rövidítések és irodalomjegyzék

BALÁZS–FRICSY–LUKÁCS–MONOK

- 1990 BALÁZS Mihály–FRICSY Ádám–LUKÁCS László–MONOK István: *Erdélyi és bódoltsági jezsuita missziók I/1–2. (1609–1625)*. Szeged, 1990. (*Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez XXVI/1–2*)

MOLNÁR

- 2002a MOLNÁR Antal: *Antal: Katolikus missziók a bódolt Magyarországon I. (1572–1647)*. Budapest, 2002. (*Humanizmus és Reformáció 26.*)
- 2002b MOLNÁR Antal: *A horvát és magyar katolikus Biblia-fordítás és a római inkvizíció*. In: *Magyar Könyvszemle*, 118 (2002) 24–37.
- 2003a MOLNÁR Antal: *Ismeretlen inkvizíciós forrás a bódolt Budáról. (Don Vincenzo di Augustino raguzai káplán jelentése a Szent Hivatalnak 1599-ből)*. In: *Levéltári Közlemények*, 74 (2003) 191–220.
- 2003b MOLNÁR Antal: *A katolikus egyház a bódolt Dunántúlon*. Budapest, 2003. (*METEM Könyvek 43.*)
- 2004 MOLNÁR Antal: *Kašičev prijevod Biblije, isusovački red i Sveta Stolica. (O propalom pokušaju izdanja jedne knjige)*. In: *Povijesni prilozi*, 23/26 (2004) 99–133.

TÓTH

- 1994 TÓTH István György: *Relationes missionariorum de Hungaria et Transilvania (1627–1707)*. Roma–Budapest, 1994. (*Bibliotheca Academiae Hungariae in Roma. Fontes 1.*)
- 2002 TÓTH István György: *Litterae missionariorum de Hungaria et Transilvania (1572–1717) I–II. (1572–1647)*. Roma–Budapest, 2002. (*Bibliotheca Academiae Hungariae – Roma. Fontes 4.*)